

Протосавицька Л.С.

*кандидат історичних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ

Поняття «цінності» вперше було введено І. Кантом, який протиставив природній необхідності деяку соціальну галузь моральної свободи і повинності людини. Кант визнавав цінності як вищий принцип людської поведінки.

Під цінностями, в науковій літературі, звичайно прийнято розуміти предмети, явища та їх властивості, які потрібні (необхідні, корисні, приємні та ін.) людям як засіб задоволення їх потреб та інтересів, та ідеї як норми, ідеалу або мети [1, с. 288].

В. Качур пропонує визначати цінності як явища об'єктивного світу (матеріальні та духовні), що мають значення для суб'єкта при здійсненні ним життєвого вибору [2, с. 6–12].

Правові цінності – це конкретні соціально-правові явища, правові засоби і механізми. До них відносяться: конкретний вираз власної цінності права в практичному житті людей, основні демократичні правові цінності; особливі правові засоби та юридичні механізми (все те, що включає в себе юридичний інструментарій), що забезпечує цінність права, його гарантованість, інструменти, що виражають оптимальне співвідношення нормативного та індивідуального регулювання [3, с. 503].

Правові цінності формуються шляхом вироблення ціннісних критеріїв, які в процесі розвитку держави і права набувають властивості трансформуватися відповідно до існуючих реалій суспільного життя, правосвідомості, правової культури, світогляду та духовних цінностей. З огляду на це світ права являє собою світ цінностей, який суб'єкт, по мірі своїх можливостей пізнає та освоює. Ціннісні орієнтири направляють людину в різноманітті правових фактів, ініціюють його пізнавальну діяльність.

Сучасна юридична думка при визначенні ієрархії основних цінностей права йде двома принципово різними шляхами. Перший з них полягає в обґрунтуванні системи та ієрархії цінностей права крізь призму гуманістичної традиції. Другий шлях відкривається при аналізі ієрархії

цінностей права, є суто нормативним та полягає в дослідженні ієрархії цінностей права, що відображається в різного роду нормативних актах.

Гуманістична традиція визначення системи і ієрархії цінностей стосується тих загальнолюдських цінностей, що були вироблені людиною як членом суспільства. Головною серед цих цінностей є право на життя окремого члена суспільства. При виведенні ієрархії наступних рівнів цінностей права слід звернути увагу на висвітлення цінностей права з позиції сутнісних характеристик людини як основної цінності права та характеристики цінностей права з точки зору проблемного підходу, на який вказав П.М. Рабінович [4, с. 14].

Людина вважається невід'ємною частиною соціуму, залежить від нього, підпорядковується йому та зовнішнім соціальним механізмам, що представляють народ, державу, партію або клас, колектив чи окрему групу. При розкритті соціальної сутності людини слід звернути увагу на такі категорії як свобода, рівність та гідність. Вони належать до другого рівня ієрархії цінностей права.

Ведучи мову про цінності у праві їх всі умовно можна поділити на дві групи: до першої відносяться цінності права, стосовно яких право – це інструмент засобів реалізації; до другої належать власне правові цінності з правовою якістю.

Вчений-дослідник Бабенко А. розрізняє: абсолютні правові цінності, де цінностям-цілям присвоєно статус найвищого значення; ступінь розвитку а також тип правової культури суспільства і особи визначають цінності середнього рівня; для врегулювання та побудови конкретних правовідносин використовують інструментальні цінності, на які також покладається захист інших типів цінностей. Крім того вчений подає наступну класифікацію ціннісних ієрархій: етатистська – перевага цінності держави і зрівняльності; ліберальна – пріоритет цінності свободи; утилітарна – першочергове сприйняття інструментальних цінностей; рівноважна – гармонійна взаємодія правових цінностей [5, с. 52].

Розглядаючи питання класифікації правових цінностей варто вказати, що в юридичній науці має місце велика кількість класифікацій як правових цінностей так і цінностей загалом. Такий дослідник як Поляков А.В. пропонує поділити правові цінності на ейдентичні та соціокультурні, де ейдентичними є ті цінності, що впливають із самої ідеї права, незалежно від тих чи інших умов. Крім того право завжди віддзеркалює культурні та соціальні цінності. Сюди можемо віднести свободу, рівність, справедливість в конкретних історичних та соціальних умовах.

Правові цінності можна класифікувати за типом правового регулювання: публічного чи приватного права. В юридичній літературі зустрічається поділ на: цінності-принципи, цінності-правила та цінності процедури. Так, Михайлов С.В. до цінностей-принципів відносити основні критерії правових явищ на предмет їх відповідності цінностям права: цінності-правила – це дозволи чи вимоги здійснити або утриматися від здійснення певного вчинку; цінності-процедури являють собою офіційно встановлений правилами спосіб і порядок дій у процесі формування певних правовідносин [6, с. 65].

Нерцесянц В.С. стверджує, що в державі та праві не застосовуються цінності філософсько-естетичного зразка, а навпаки створюються власні цінності, які сприймаються і визнаються в різних сферах життя [7, с. 28]. При цьому він вказував, що право ніколи не поглинає норм моралі та моральності.

Отже, проблема правових цінностей та їх класифікація займає провідне місце в теорії та філософії права. Цінності як такі є базовим мотивом поведінки людини в тому числі і правової. Через цінності в праві лежить шлях від суцього до належного від фактичного до нормативного.

Разом з тим ведучи мову про межі прийнятої поведінки чи зразки, ідеали слід наголосити на тому, що для багатьох ці зразки відсутні. Цінності, які формуються в суспільстві не існують поза ситуацією реальної чи потенційної оцінки. В кожній новій ситуації людина не лише оцінює, а уточнює, конкретизує чи переосмислює той образ на основі якого прийнято виносити оціночні судження про ті чи інші об'єкти, що оцінюються. Досліджуючи питання класифікації цінностей маємо зважати на особливий світ цінностей, ієрархія та класифікація яких прямопропорційно залежала від епохи, суспільства та держави.

Цінності не можуть існувати окремо одна від одної, тому завжди формують цілісну систему цінностей в основі яких лежать моральні цінності (благо, добро, обов'язок, відповідальність, честь, щастя тощо). Та чи інша система цінностей є важливим елементом організації суспільства. Цінності є ключем до розуміння культури, яка в свою чергу забезпечує функціонування та стабільність будь-якої соціальної системи. У будь-якої групи осіб, суспільства чи культури може бути своя система цінностей. Свої системи цінностей формуються у різних соціальних верств, класів, навіть поколінь. Будь яка система цінностей має свою ієрархію, яка забезпечує стійкість та неповторність розвитку суспільства.

Ієрархія цінностей це впорядкована, наділена певною цілісністю, система цінностей, що охороняється суспільством і державою [8, с. 88].

Нагой Ф. з поміж цінностей виділяє цінності, які притаманні об'єктам і самі об'єкти як цінності; конкретні і абстрактні цінності; цінності як індивідуальна та надіндивідуальна реальність; зміст соціалізації та онтологізації природи надіндивідуальних цінностей; цінності як еталони поведінки чи як ідеали; цінності, що являють собою структури свідомості чи це структура мотивації. Крім того вчений вказує на три форми існування цінностей: суспільні ідеали; їх предметне втілення в діях та поведінці конкретних людей; мотиваційні компоненти особистості як «зразки належного» [9, с. 26].

Отже, здійснивши аналіз низки наукових праць з досліджуваної проблематики ми дійшли висновку, що складна природа цінностей спричиняє різні підходи до класифікації та систематизації цінностей. Варто наголосити на тому, що єдиної класифікації цінностей не існує. Одна категорія дослідників розглядає цінності як об'єктивну суть речей, інші ототожнюють їх з поняттям благ, визначенням корисності для людини, треті визнають цінності вказуючи їй грошову вартість, четверті пов'язують цінності з властивостями задоволення потреб, інтересів, бажань, для п'ятих цінності пов'язані із суб'єктивною значущістю того чи іншого предмету для життя людини. Цінність знаходиться на межі матеріального та ідеального, об'єднуючи їх в якісно іншу «річ», де матеріальне відношення цінності виражається в утилітарних відносинах, а духовний прояв ціннісного відношення проявляється в сакральних та естетичних формах свідомості суспільства, що виражаються через «загальнолюдські», «вищі» чи «абсолютні» цінності.

Список використаних джерел:

1. Алексєєв П.В., Панин А.В. Філософія. Москва : Проспект, 1997. С. 288.
2. Качур В.О. Категорія цінність у теорії правової культури: до визначення поняття. *Право. Людина. Довкілля: науково-практичний журнал*. 2019. Том 11(1). С. 6–123.
3. Баранов П.П. Верещагин В.Ю., Курбатов В.И., Овчинников А.И. Філософія права : Учеб. пособие. Ростов на Дону : РЮИ, 2004. С. 503.
4. Рабинович П. Социалистическое право как ценность / Изд. 2-е, стереотипное. Одесса : Юрид. л-ра, 2006. С. 13–26.
5. Кравцов І.В. Класифікація правових цінностей та їх значення для правової теорії і практики. *Наукові записки НаУКМА* Том 200. Юридичні науки. 2017. С. 52.

6. Михайлов С.В. Правовые ценности и их классификация. *Актуальные проблемы современной науки*. 2010. № 31. С. 65.

7. Нерцесянц В.С. Философия права. Москва : Норма-Инфра. С. 28.

8. Елишев С.О. Изучение понятий «ценность», «ценностные ориентации» в междисциплинарном аспекте. *Вестник Московского университета. Серия Социология и политология*. 2010 № 3. С. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/izuchenie-ponyatiy-tsennost-tsennostnye-orientatsii-v-mezhdistsiplinarnom-aspekte/viewer>

9. Нагой Ф.Н. Теории ценностей и проблема целостности мировоззрения личности. *Вестник Пермского университета. Выпуск 1. Философия. Психология. Социология*. 2017. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/teorii-tsennostey-i-problema-tselostnosti-mirovozzreniya-lichnosti/viewer>

Тосенко О.С.

слухач,

Академія Державної пенітенціарної служби

ПРАВОЗАХИСНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА РОЗБУДОВИ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА

Україна сьогодні переживає складний і відповідальний період своєї історії – відбувається поступове зміцнення основ правової державності нового демократичного суспільства. Це вимагає подолання наслідків та залишків тоталітарного минулого, переходу до норм, інститутів і цінностей європейської демократії, до визнання людини найвищою соціальною цінністю, а захист прав і свобод людини та громадянина – головною метою, стратегічним завданням сучасної демократичної, соціальної, правової держави.

Оскільки захист прав і свобод людини і громадянина – конституційний обов'язок держави, його варто пов'язати з функціями держави, в яких проявляється та роль, яку держава відіграє у вирішенні основних питань суспільного розвитку, в задоволенні різноманітних інтересів суспільства. Досить часто поняття «правозахисна функція» застосовується у правовій та соціально-політичній літературі. Однак, це не сприяє його однозначному розумінню. Визначаючи правозахисну функцію держави, слід, перш за все, визначити її сутність.